



การสร้างสรรค์ชุดการแสดง ชักเย่อเกวียนพระบาท The Creative Dance : Chakkayockhwian Phrabat

ชัช สุวรรณเบญจรงค์ , ภัณฑิรา กอบศิลป์

Chut Suwanbenjank , Phanthira Kobsilp

วิทยาลัยนาฏศิลป์จันทบุรี สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

Chanthaburi College of Dramatic Arts, Bunditpatanasilpa Institute

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างสรรค์ชุดการแสดง “ชักเย่อเกวียนพระบาท” โดยศึกษาจากเอกสาร หนังสือ บทความ และภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมประเพณีแห่พระบาทผ้า และการชักเย่อเกวียนพระบาทของชาวตะโปน อำเภอลำดวน จังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยพบว่า การเล่นชักเย่อเกวียนพระบาทเป็นการเล่นที่แสดงถึงวิถีชีวิตที่มีความชัดเจนในเรื่องความเชื่อในพระพุทธศาสนา การแสดงถึงความสามัคคี การร่วมแรงร่วมใจทำกิจกรรมหลังจากพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อหาความเพลิดเพลินและการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี ที่งดงามให้เป็นมรดกแก่ชุมชน ผู้วิจัยได้นำประเพณีการแห่พระบาทและการเล่น ชักเย่อเกวียนมาเป็นแนวคิดในการ สร้างสรรค์การแสดงชุด “ชักเย่อเกวียนพระบาท” กระบวนการสร้างสรรค์เริ่มจากการกำหนดรูปแบบเป็นการแสดง พื้นบ้านประกอบด้วยการแสดง 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 การแห่ล้อเกวียนพระบาทผ้าจากพระอุโบสถมาประดิษฐานบนเกวียน และชาวบ้านชายหญิงชักชวนกันมาเล่นชักเย่อเกวียนพระบาท สื่อถึงความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อความศักดิ์สิทธิ์ของ ผ้าพระบาท ช่วงที่ 2 การแข่งขันชักเย่อเกวียนพระบาท สื่อถึงกระบวนการเล่นชักเย่อเกวียนพระบาท และช่วงที่ 3 การรื่นเริงสนุกสนานหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรม และการแห่ล้อพระบาทผ้ากลับหมู่บ้านของผู้ชนะ สื่อถึงความ สนุกสนานรื่นเริงและความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน ผู้แสดงประกอบด้วยชายและหญิงจำนวน 24 คน แบ่งผู้แสดงเป็น ชาวบ้านชายหญิงในกระบวนแห่พระบาท 8 คน และ ผู้แสดงชาวบ้านในการชักเย่อเกวียน ชาย 8 คน หญิง 8 คน ออกแบบการแต่งกายโดยเลียนแบบชุดชาวบ้านชายและหญิงในสมัยโบราณ มีการใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดง ใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดงโดยประดิษฐ์ทำนองเพลงในแต่ละช่วงขึ้นใหม่และประพันธ์บทร้องประกอบการแสดง ในช่วงที่ 3 มีชื่อว่า “ร่ำวงชักเย่อเกวียน” ออกแบบกระบวนท่าโดยใช้ทำนานาฏศิลป์ไทยผสมผสานกับท่าทางการเล่นชักเย่อเกวียนและการร่ำวงโบราณของชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของการแสดง

คำสำคัญ : ชักเย่อเกวียนพระบาท , การสร้างสรรค์ชุดการแสดง



Abstract

The purpose of the study was to create the dance called Chakkayoekhwian Phrabat.

The study was a qualitative research. The data were collected from the documents, the textbooks, the literatures, in-depth interview from the experts and the non-participant observation in Haephphatpha Festival and Chakkayoekhwian Phrabat, the festivity of the people in Tapon Sub-District, Khlung District, Chanthaburi Province.

The results of the study were that Chakkayoekhwian Phrabat was the play of the people in Tapon Sub-District, Khlung District, Chanthaburi Province. It presented the people's daily lives that clarified the belief of Buddhism, the unity and people's cooperation after making merits to entertain and conserve the cultural heritage and the beautiful festival for the community.

The researcher created the dance from Haephphatpha Festival and Chakkayoekhwian Phrabat. The dance was presented in three parts : Part one showed the Buddha's footprint Parade from the chapel to the cart. The villagers were persuaded to join the play. It presented the belief and the faith and the sacredness of the Buddha's cloth. Part two was towing of Chakkayoekhwian Phrabat. It presented the procedure of towing the cart. Part three was Phrabatpha Parade to the winners' village. It showed the villagers' unity and cooperation. There were 24 male and female performers. The eight of them were the villages in Haephphatpha Parade. Eight male and eight female performers towed the cart. The costumes imitated from the villagers' costumes. The props were used and the new composition of music in each part was played by the piphat band. The lyrics in part three was called "Ramwong Chakkayoekhwian." The dance choreography was composed of the Thai classical dance, the gestures of towing the cart and the ancient dance of Ramwong.

Keywords : Chakkayockhwian Phrabat , The Creative Dance

บทนำ

วัฒนธรรมแสดงให้เห็นถึงอารยธรรมของชนชาตินั้นๆ อาทิ องค์ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ประเพณี กฎหมาย ความสามารถและลักษณะนิสัยตามความนิยมของสังคมในยุคสมัยนั้นๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมเป็นได้ทั้งวัตถุและความคิดที่ได้รับค่านิยมจากสังคมจนเกิดเป็นสิ่งที่ เป็นเอกลักษณ์ที่ได้รับการยอมรับจากสังคมนั้นๆ มนุษยชาติสร้างสรรค์ วัฒนธรรมขึ้นเพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข วัฒนธรรมเป็นบุคลิกประจำชาติที่มีการ สัมผัสสืบทอดมาหลายชั่ว บรรพชน เป็นมรดกทางสังคมที่ผู้เป็นเจ้าของพึงต้องรักษา และพัฒนาให้ยั่งยืนสืบไป (อนุรักษ์ จูริมาศ , 2547 : 2)

วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของคนไทยที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ล้วนมีรากเหง้ามาจากความเชื่อทางศาสนา ซึ่งมุ่งเน้นคุณค่าด้านจิตใจ ส่งเสริมคุณธรรม และจริยธรรมอันดีงามทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือไม่ก็ตาม เช่น เทศกาลวันสงกรานต์ เทศกาลวันลอยกระทง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญ และความเชื่อด้านจิตใจ ซึ่งแม้จะเป็นนามธรรมแต่ก็สามารถถ่ายทอดความรู้สึก และ คุณค่าออกมาให้ชาวโลกได้รับรู้ ได้สัมผัส และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือพิธีกรรมอันประณีต งดงาม และละเอียดอ่อน อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะและโดดเด่นของความเป็นไทย (ภารดี สุขเกษม , 2547 : 7)



เมืองจันทบุรีเป็นชุมชนที่เก่าแก่ชุมชนหนึ่งในประเทศไทย ที่ปรากฏตามประวัติศาสตร์คือเมืองเพนียดหรือเมืองนางกาไว เนื่องจากค้นพบหลักฐานทางด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุมากมาย จากการสันนิษฐานของนักโบราณคดีพบว่าเมืองจันทบุรีเป็นชุมชนที่อยู่ของชาวพื้นเมืองและชนเชื้อชาติอื่นรวมอยู่ด้วย เป็นชุมชนที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดีย เพราะเป็นเมืองท่าในการค้าขายและเป็นเมืองศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา

ตำบลตะปอน ถือเป็นชุมชนเก่าแก่ของอำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี ในอดีตผู้คนแถบนี้ประกอบอาชีพ ทำนา และประมง ต่อมาหันมาปลูกผลไม้ และยังคงรักษาสภาพความเป็นอยู่แบบเก่า โดยสังเกตจากอาคารบ้านเรือนยังคงรักษารูปแบบโบราณไว้เป็นอย่างดี เมื่อมีชุมชนเก่าแก่จึงไม่แปลกที่จะได้สัมผัสประเพณี วัฒนธรรม และ การเล่นแบบโบราณที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา อาทิ ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ชาวบ้านตำบลตะปอนจะมีการแห่ พระบาท มีงานบุญที่ทำร่วมกันที่วัด เมื่อเสร็จงานบุญทุกคนก็จะร่วมกันเล่นชักเย่อเกวียนพระบาทอย่างสนุกสนาน

ตามความเชื่อของคนในสมัยนั้นเชื่อกันว่า "รอยพระบาท" นี้ สามารถขจัดโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ที่ระบาดในหมู่บ้านนี้ได้ ซึ่งในสมัยนั้นทางการแพทย์ยังไม่เจริญเท่าที่ควร ปีใดมีโรคระบาดทำให้ผู้คนล้มตายนับมากโดยไม่มีทางที่จะช่วยให้ชาวบ้านจะนำพระบาทจำลองออกแห่ ลักษณะของพระบาทจำลองนี้ ทำด้วยผ้ากว้างประมาณ 5 ศอก ยาว 21 ศอก บนผืนผ้านี้ประกอบด้วยรอยพระบาท 4 รอย รอยที่หนึ่งเป็นรอยพระบาทของ "พระกุตสันโธ" รอยที่สองเล็กลงมา เป็นรอยพระบาทของ "พระโคตม" เล็กลงมาเป็นรอยที่สามเป็นรอยพระบาทของ "พระกัสสปะ" และรอยที่สี่เป็นรอยที่เล็กที่สุด เป็นรอยพระบาทของ "พระพุทธโคดม" (พระพุทธเจ้า) ซึ่งรอยทั้งสี่นี้ซ้อนกันอยู่บนผืนผ้าชิ้นเดียวกัน ในการแห่จะม้วนผ้าให้กลมแล้วเอาผ้าห่อข้างนอกอีกหลายชั้นแล้วนำไปใส่ไว้บนเกวียน พร้อมทั้งประดับเกวียนที่บรรทุกพระบาทจำลองให้สวยงาม และจะมีคนตีกลองนั่งอยู่บนเกวียนนั้นด้วย การแห่พระบาทจะแห่ไปตามที่ต่างๆ ที่สามารถนำเกวียนไปได้ ถ้าบ้านใดมีผู้คนเจ็บป่วยมากก็อัญเชิญพระบาทจำลองนี้ขึ้นไปบนบ้าน มีพระสงฆ์ประพรมน้ำมนต์ไปทั่วๆ โรคภัยไข้เจ็บนั้นก็หายหรือเบาบางลง ต่อมาการแพทย์เจริญขึ้นโรคระบาดน้อยลงการแห่พระบาทจำลองก็เปลี่ยนแปลงไป คือเปลี่ยนจากแห่มาเป็นชักเย่อแทน โดยถือเอาวันสำคัญคือหลังวันสงกรานต์ ประมาณวันที่ 15 เมษายนของทุกปี ในการชักเย่อนี้จะให้ชายและหญิงอยู่คนละข้างโดยผูกเชือกติดอยู่กับเกวียนขณะที่ทั้งสองฝ่ายออกแรงดึงเชือก คนตีกลองที่อยู่บนเกวียนจะตีกลองรัวจนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งชนะ ฝ่ายชนะถือว่าเป็นสิริมงคลเพราะสามารถลากพระบาทได้ ฝ่ายแพ้ก็จะขอแก้ลำใหม่ เพื่อต้องการชนะบ้างเป็นที่สนุกสนาน หลังจากวันสงกรานต์ชาวบ้านจะนำรอยพระบาทไปบำเพ็ญตามทางแยกเข้าหมู่บ้านต่างๆ แห่ละ 1-2 วัน นับตั้งแต่หมู่บ้านตะปอนน้อยไปจนถึงหมู่บ้านหนองเสม็ดเพื่อเป็นการฉลองรอยพระบาท หลังสวดพุทธมนต์ประชาชนจะนำเกวียนที่มีรอยพระบาทนั้นมาชักเย่อ รุ่งขึ้นเช้าจะมีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์เป็นอันเสร็จพิธี นับระยะที่ชาวบ้านนำรอยพระบาทไปทำพิธีตามสถานที่ต่างๆ ในตำบลตะปอน ใช้เวลา 1 เดือนพอดี ถือได้ว่ารอยพระบาทจำลองนี้เป็นมิ่งขวัญและสิริมงคลของชาวตำบลตะปอนน้อย

การเล่นชักเย่อเกวียนพระบาทเป็นการเล่นที่มีอัตลักษณ์เฉพาะ โดยชัชชัย โกมารทัต ได้สรุปไว้ดังนี้

1. ลักษณะการเล่นที่แข่งชักเย่อตัวเกวียน ซึ่งเป็นยานพาหนะสำคัญที่ใช้ในสมัยโบราณ ไม่พบเห็นในประเทศอื่น จัดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของประเทศไทยที่ไม่เหมือนใคร
2. การบรรทุกผ้าพระบาท ที่มีรอยพระพุทธรูปจำลองของพระพุทธเจ้าไว้บนเกวียนขณะทำการเล่น เป็นกีฬาที่พัฒนามาจากพิธีกรรมทางศาสนาพุทธแผ่ด้วยความเชื่อและค่านิยม ที่ส่งเสริมการทำตามหลักพุทธศาสนา มีความหมายและความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่น
3. การเล่นที่มีการตีกลองเร่งเร้าให้จังหวะประกอบการเล่น สร้างความสนุกสนาน คึกคัก เพิ่มความมีชีวิตชีวาให้ผู้เล่น ผู้เชียร์ และผู้ชม เป็นลักษณะการเล่นที่โดดเด่นเฉพาะท้องถิ่น (ชัชชัย โกมารทัต , 2559 : 46)



ประเพณีแห่พระพุทธรูปและการเล่นชักเย่อกวียนพระบาท เป็นความเชื่อความศรัทธาของชาวตำบลตะปอนและตำบลใกล้เคียงมาเป็นเวลานานร้อยๆ ปี หากใครได้ลากจูงหรือชักเย่อกวียนพระบาทได้ปีละ 3 ครั้ง ก็จะมีประสบแต่ความสุข ความเจริญ ความโชคดี ไม่มีโรคร้าย และพอถึงเทศกาลสงกรานต์ชาวตำบลตะปอนก็จะนำ ผ้าพระบาทแห่ไปรอบทั่วทั้งตำบลแล้วก็แยกย้ายกันนำผ้าพระบาทไปทำบุญตามหมู่บ้าน จนไปสิ้นสุดวันสุดท้ายคือ วันที่ 30 เมษายน ที่บ้านปากคั่น นับว่าเป็นตำบลที่ทำบุญสงกรานต์ยาวนานที่สุดในประเทศไทย

การเล่นชักเย่อกวียนพระบาท ได้ประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2558 โดยกระทรวงวัฒนธรรมซึ่งกลุ่มอนุรักษ์ประเพณีพื้นบ้านได้อนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบสานการเล่นชักเย่อกวียนพระบาทเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ในการถ่ายทอดประเพณีที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษให้กับลูกหลานในอำเภอขลุงได้สืบทอดต่อไป ซึ่งในการร่วมชักเย่อกวียนแต่ละครั้งมักได้รับความสนใจจากผู้สูงอายุ ตลอดจนเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรม ถือเป็นแบบอย่างของความสามัคคีของคนในชุมชนเทศบาลตำบลตะปอนที่ยังคงให้เห็นภาพเหล่านั้นในยุคปัจจุบัน การเล่นชักเย่อกวียนพระบาทจึงไม่ได้เป็นการเล่นเพื่อความสนุกสนานเพียงประการเดียวเท่านั้น หากยังมีมิติทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนที่สอดผสานหลอมรวมอยู่อย่างแนบแน่น จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงศึกษาประวัติความเป็นมา องค์ประกอบของการเล่น นำมาสู่การสร้างสรรค์เป็นชุดการแสดงตามรูปแบบนาฏศิลป์ไทย โดยใช้ทำพื้นฐานทางด้านนาฏศิลป์ไทยผสมผสานกับกิริยาท่าทางของสามัญชน พร้อมทั้งมีการประดิษฐ์ทำนองเพลงและบทร้องประกอบการแสดงขึ้นใหม่ในการนำเสนอ เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ สืบสาน และนำการแสดงออกสู่สาธารณะในระดับท้องถิ่น จังหวัด และประเทศ ตลอดจนเผยแพร่สู่นานาชาติ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ที่เป็นภูมิปัญญาและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสร้างสรรค์ชุดการแสดง “ชักเย่อกวียนพระบาท”

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสร้างสรรค์ชุดการแสดง “ชักเย่อกวียนพระบาท” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งสร้างสรรค์ชุดการแสดงขึ้นใหม่ โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกต เพื่อนำมาวิเคราะห์และนำสู่กระบวนการสร้างสรรค์ชุดการแสดง ซึ่งมีกระบวนการในการวิจัยตามขั้นตอนต่อไปนี้ คือ

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ ดังนี้

1.1 การศึกษาเอกสาร โดยศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ดังนี้

- สำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัดจันทบุรี
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดจันทบุรี
- สำนักงานวัฒนธรรมอำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี
- ที่ว่าการอำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี
- สำนักงานเทศบาลตำบลตะปอน อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี
- สำนักศิลปวัฒนธรรมและพัฒนาชุมชนมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

จังหวัดจันทบุรี

- หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษกจันทบุรี



- หอจดหมายเหตุแห่งชาติจันทบุรี
- พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพานิชยนาวิ จันทบุรี
- พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมท้องถิ่น วังสวนบ้านแก้ว จันทบุรี
- วัดตะปอนน้อย อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี
- วัดตะปอนใหญ่ อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี

การศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จากเอกสาร หนังสือ ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา จารีตการปฏิบัติ องค์ประกอบของการเล่น และขั้นตอนการชกเย่เกวียนพระบาท นำมาสู่กระบวนการสร้างสรรค์ขึ้นเป็นชุดการแสดง “ชกเย่เกวียนพระบาท”

1.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้ดำเนินงานเป็นลำดับขั้นตอนดังนี้

1.2.1 การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นหัวหน้าส่วนราชการที่เป็นผู้นำทางวัฒนธรรมระดับจังหวัด อำเภอ และท้องถิ่น เป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการเล่น เป็นผู้เล่นหรือผู้เข้าร่วมกิจกรรม ชกเย่เกวียนพระบาท โดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบไม่มีโครงสร้าง

1.2.2 การสังเกต เป็นการสังเกตขั้นตอนการเล่นชกเย่เกวียน ซึ่งสังเกตจากผู้เล่นและผู้เข้าร่วมกิจกรรมชกเย่เกวียนพระบาท

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยสร้างสรรค์ชุดการแสดง “ชกเย่เกวียนพระบาท” ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือ ดังนี้

2.1 แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ใช้สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

2.1.1 กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้เกี่ยวกับการเล่นชกเย่เกวียนพระบาท จำนวน 5 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ มีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด (Open – Ended) มีจำนวน 7 ข้อ คือ ตำแหน่งหน้าที่ของผู้ให้สัมภาษณ์ และประสบการณ์ ตอนที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับการเล่นชกเย่เกวียน มีลักษณะเป็นแบบคำถามปลายเปิด (Open – Ended) มีจำนวน 7 ข้อ

2.1.2 กลุ่มผู้เล่น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมชกเย่เกวียนพระบาท จำนวน 3 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ มีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด (Open – Ended) มีจำนวน 7 ข้อ คือ ตำแหน่งหน้าที่ของผู้ให้สัมภาษณ์ และประสบการณ์ ตอนที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับการเล่นชกเย่เกวียน มีลักษณะเป็นแบบคำถามปลายเปิด (Open – Ended) มีจำนวน 7 ข้อ

2.2 แบบสังเกต (Observation) มีทั้งแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม (Participant and Non – Participant Observation) ใช้สังเกตผู้เข้าร่วมกิจกรรมชกเย่เกวียนพระบาท

2.2.1 แบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมในงานประเพณีชกเย่เกวียนพระบาท เรียนรู้เรื่องจารีตประเพณี และขั้นตอนการปฏิบัติ และเข้าร่วมกิจกรรมชกเย่เกวียนพระบาท ณ วัดตะปอนน้อย ตำบลตะปอน อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี

2.2.2 แบบไม่มีส่วนร่วม คือ ติดตามประเพณีชกเย่เกวียนพระบาท ของตำบลตะปอน อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี เพื่อสังเกตและบันทึกภาพเกี่ยวกับองค์ประกอบ การเล่น และขั้นตอน ตลอดจนบริบทโดยรวมของการเล่นชกเย่เกวียนพระบาท



เครื่องมือที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ภาคสนาม ในการเก็บข้อมูลภาคสนามครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้อุปกรณ์ช่วยในการเก็บข้อมูล คือ กล้องวิดีโอ กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง สมุด ปากกา ดินสอ เพื่อให้ได้รายละเอียดของข้อมูลมากที่สุด ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการทำงานวิจัยสร้างสรรค์

การตรวจสอบเครื่องมือ เครื่องมือที่สร้างเสร็จแล้วนำไปเสนอผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นที่ปรึกษาโครงการ จากนั้นนำมาแก้ไข ปรับปรุง และเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรง และความเชื่อมั่นตามเนื้อหา (Content Validity) จากผู้เชี่ยวชาญ ในการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้

การตรวจสอบข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากที่ได้ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว จะต้องทำการตรวจสอบข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งบางครั้งอาจทำไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูล จึงใช้การตรวจสอบข้อมูลได้เพื่อให้สอดคล้องกับการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ได้แก่ การตรวจสอบสามเส้าด้วยข้อมูลโดยพิจารณาแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ถ้าข้อมูลต่างเวลากัน จะเหมือนกันหรือไม่ ถ้าข้อมูลต่างสถานที่จะเหมือนกันหรือไม่ และถ้าบุคคลที่ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนกันหรือไม่ โดยการใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ และการใช้เอกสาร วิธีการเก็บข้อมูล 3 วิธีที่แตกต่างกัน แล้วจะได้ผลเหมือนกัน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยมีวิธีการตามขั้นตอน ดังนี้

- 3.1 นำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกภาพ บันทึกเสียงและจากการจดบันทึกในลักษณะลายลักษณ์อักษร มาถอดเนื้อหา และผู้วิจัยทำหน้าที่ตรวจสอบข้อมูลอีกครั้ง
- 3.2 นำข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open – Ended) นำมาวิเคราะห์ และสรุปความเป็นเชิงพรรณนา นำเสนอเป็นความเรียง
- 3.3 นำข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการเล่นชักเย่อเกวียนพระบาท ในกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒินำมาวิเคราะห์ และสรุปความเป็นเชิงพรรณนา นำเสนอเป็นความเรียง
- 3.4 นำข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการเล่นชักเย่อเกวียนพระบาท ในกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมนำมาวิเคราะห์ และสรุปความเป็นเชิงพรรณนา นำเสนอเป็นความเรียง
- 3.5 นำข้อมูลจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และแบบไม่มีส่วนร่วม นำมาวิเคราะห์การปฏิบัติ ขั้นตอน องค์ประกอบการเล่น โดยใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ดังนี้ นิยามความเชื่อ ทฤษฎีการสร้างสรรคการแสดง ทฤษฎีทัศนศิลป์ ทฤษฎีแห่งการเคลื่อนไหว เพื่อนำผลการศึกษามาเขียนรายงานการวิจัยสร้างสรรค์ เรื่อง การสร้างสรรค์ชุดการแสดง “ชักเย่อเกวียนพระบาท”

ผลการวิจัย

ในการสร้างสรรค์การแสดงชุด “ชักเย่อเกวียนพระบาท” ผู้วิจัยได้นำวิถีชีวิตของชาวตะปอนในการรักษาศิลปวัฒนธรรม ประเพณีเกี่ยวกับการแห่รอยพระบาทผ้าและวิธีการเล่นชักเย่อเกวียนพระบาทที่พบมาเป็นแนวคิดในการสร้างสรรค์การแสดงชุด “ชักเย่อเกวียนพระบาท” โดยได้กำหนดรูปแบบการแสดง และการออกแบบองค์ประกอบ การแสดง ดังนี้

รูปแบบและการออกแบบองค์ประกอบการแสดง ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบและการออกแบบองค์ประกอบ การแสดงให้สอดคล้องกับแนวความคิด โดยแบ่งการแสดงออกเป็น 3 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 การแห่อัญเชิญพระบาทผ้าจากพระอุโบสถขึ้นประดิษฐานบนเกวียน และชาวบ้านชายหญิง ชวนกันมาเล่นชักเย่อเกวียน



ช่วงนี้เป็นการสื่อให้เห็นถึงวัฒนธรรมประเพณีที่มีมาแต่โบราณของชุมชนตะปอน ให้เห็นถึงความศรัทธาจากความเชื่อที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณถึงความศักดิ์สิทธิ์ของผ้าพระบาท การจำลองความศรัทธา อัญเชิญ ผ้าพระบาท ซึ่งจะม้วนเป็นท่อนยาวขึ้นประดิษฐานบนเกวียนเพื่อแห่รอบหมู่บ้าน ซึ่งล้วนเป็นพิธีกรรมที่แฝงไว้ด้วยคติความเชื่อ ประเพณีและค่านิยมของชาวตะปอน เป็นการร่วมแรงร่วมใจหลังจากทำพิธีกรรมทางศาสนาเรียบร้อยแล้ว

ผู้วิจัยได้ออกแบบการแสดงด้วยการจำลองความศรัทธาของชาวบ้าน จำลองกิจกรรมวิถีชีวิตของชาวตะปอนที่มีความสามัคคีในการประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยใช้รูปแบบลักษณะของการหุ้มนมและมีผ้าห่ออีกชั้นหนึ่ง เป็นสัญลักษณ์แทนผ้าพระบาทที่ม้วนเป็นท่อนยาว มีผู้แสดงเป็นชาวบ้านกลุ่มหนึ่งอัญเชิญผ้าพระบาทออกมาจากพระอุโบสถเพื่อที่จะนำมาประดิษฐานบนเกวียน จากนั้นผู้แสดงเป็นชาวบ้านชายหญิงอีกกลุ่มหนึ่งออกมารำรำด้วยท่วงท่าอากัปกิริยาของการชักชวนกันมาชักเย่อกวียน

ช่วงที่ 2 การแข่งขันชักเย่อกวียนพระบาท

ช่วงนี้สื่อให้เห็นถึงกระบวนการชักเย่อกวียนพระบาท การชิงไหวชิงพริบในการเล่น เชื่อมความสามัคคีของชาวบ้าน การเป็นผู้นำและผู้ตาม กฎระเบียบกติกาในการแข่งขัน การมีน้ำใจเป็นนักกีฬา เป็นการอนุรักษ์ประเพณีการเล่นมาแต่โบราณ เป็นการเล่นที่ผู้ร้อยอยู่กับวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน ที่พึ่งพาอาศัยกัน และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ในช่วงนี้ผู้วิจัยได้ออกแบบการแสดง โดยการแบ่งผู้แสดงออกเป็น 2 ฝ่าย คือฝ่ายชายอยู่ทางด้านซ้ายของเวทีและฝ่ายหญิงอยู่ทางด้านขวาของเวที ก่อนเริ่มชักเย่อกวียนทั้งสองฝ่ายจะต้องนั่งไหว้รอยพระบาทผ้าที่ประดิษฐานอยู่บนเกวียนก่อน พร้อมทั้งผู้แสดงที่แบกร่มซึ่งสมมุติเป็นผ้าพระบาทนั้นกางร่มออกใช้เป็นสัญลักษณ์แทนล้อเกวียน ส่วนผู้แสดงคนอื่นสมมุติเป็นส่วนประกอบของหัวเกวียนและท้ายเกวียน จากนั้นเริ่มขั้นตอนของการชักเย่อกวียนด้วยการให้ผู้แสดงทั้งชายและหญิงยืนสับหว่างกันและจับมือประสานกันเป็นเส้นตรงหันหน้าเข้าหากัน มือที่จับประสานกันนั้นเป็นสัญลักษณ์แทนเชือกที่ใช้ในการชักเย่อ เริ่มชักเย่อครั้งแรกให้ฝ่ายชายเป็นคนดึงเชือกก่อนและเป็นฝ่ายชนะ ชักเย่อครั้งที่สองให้ฝ่ายหญิงเป็นคนดึงเชือกก่อนและเป็นฝ่ายชนะบ้าง และชักเย่อครั้งที่สามให้ฝ่ายหญิงเป็นคนดึงเชือกก่อนและเป็นฝ่ายชนะอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นกฎกติกาในการเล่น

ชักเย่อกวียนว่าต้องชนะ 2 ใน 3 จึงจะถือว่าเป็นผู้ชนะ ในการชักเย่อกวียนนี้จะมีการประยุกต์ใช้เทคนิคของการชักเย่อจริงมาประกอบอยู่ในท่ารำด้วย อาทิ ทำยืน ทำกด ทำข่ม ทำทางการดึงเชือก เป็นต้น

ช่วงที่ 3 การรื่นเริงสนุกสนานหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรม และการแห่รอยพระบาทกลับหมู่บ้านของผู้ชนะ

ช่วงนี้เป็นการสื่อให้เห็นถึงความสามัคคีของคนในหมู่บ้านว่า การแพ้หรือการชนะไม่มีความสำคัญเท่ากับความสนุกสนาน ความสามัคคี และความเลื่อมใสศรัทธาต่างหากที่มีความหมายที่ยิ่งใหญ่กว่าผลของการแข่งขัน ชาวบ้านทั้งหลายก็จะมาร่วมสนุกกันด้วยการรำวงชาวบ้านหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่ารำวงโบราณ

ในช่วงนี้ผู้วิจัยได้ออกแบบการแสดงด้วยการให้ผู้แสดงทั้งชายและหญิงชักชวนกันออกมารำรำเป็นคู่ๆ รอบตัวเกวียนด้วยความสนุกสนาน โดยได้แนวคิดมาจากการรำวงโบราณของชาวตะปอน ซึ่งเป็นการรำตีบทตามบทร้องประกอบทำนองเพลง เรียกว่า “รำวงชักเย่อกวียน” โดยผู้วิจัยได้ประพันธ์บทร้องประกอบทำนองเพลงรำวง ซึ่งบทร้องกล่าวถึงชายและหญิงชักชวนกันมาทำกิจกรรมร่วมกันเนื่องในประเพณีวันตรุษสงกรานต์ อาทิ การก่อพระทรายหรือก่อพระเจดีย์ทรายและการชักเย่อกวียนพระบาท เพื่อสานสร้างความสามัคคีและประเพณีอัน ดีงาม และเรียกรำวงนี้ว่า “รำวงชักเย่อกวียน”

**องค์ประกอบการแสดง ประกอบด้วย**

ผู้แสดง ใช้ผู้แสดงเป็นชายและหญิง จำนวน 24 คน โดยแบ่งเป็น 1) นักแสดงผู้ทำหน้าที่ชาวบ้านฝ่ายชาย ในการชักเย่อกวียนพระบาท จำนวน 8 คน 2) นักแสดงผู้ทำหน้าที่ชาวบ้านฝ่ายหญิง ในการชักเย่อกวียนพระบาท จำนวน 8 คน 3) นักแสดงผู้ทำหน้าที่ชาวบ้านในการอัญเชิญพระบาทผ้าและทำหน้าที่เปรียบเสมือนกวียน จำนวน 4 คน และ 4) นักแสดงผู้ทำหน้าที่ชาวบ้านชายและหญิงในขบวนแห่พระบาทและกองเชียร์ในขณะชักเย่อกวียน จำนวน 4 คน โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้แสดงชายและหญิงที่มีความสามารถในด้านนาฏศิลป์ไทยเป็นอย่างดี สามารถปฏิบัติท่าทำได้ตรงตามจังหวะและท่วงทำนองเพลง ซึ่งเป็นมาตรฐานของการเรียนนาฏศิลป์ไทยในแต่ละคร

เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง ผู้วิจัยมีแนวคิดในการสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายโดยประยุกต์จากลักษณะการแต่งกายของชาวบ้านชายและหญิงในสมัยโบราณ โดยผู้แสดงฝ่ายชายในการชักเย่อกวียนจะสวมเสื้อคอพวงมาลัยสีเขียวปล่อยชายไว้ด้านนอก สาเหตุที่เลือกสีเขียวเพราะสีเขียวเป็นสีที่แสดงถึงความสดชื่น ซึ่งสอดคล้องกับบรรยากาศของเทศกาลสงกรานต์ นุ่งผ้าโจงกระเบนลายสีดำ เนื่องจากสีดำเป็นสีที่มีความหมายถึงความเสียสละ ซึ่งในเทศกาลสงกรานต์ชาวบ้านจะเสียสละเวลาเพื่อมาทำบุญ สรงน้ำพระ รดน้ำผู้ใหญ่ และทำกิจกรรมร่วมกัน และมีผ้าคาดเอวสีเหลือง เนื่องจากสีเหลืองเป็นสีของความร่าเริง ส่วนผู้แสดงฝ่ายหญิงในการชักเย่อกวียน จะสวมเสื้อคอกลมผ่าหน้า แขนสามส่วนสีส้มเหน็บชายเสื้อไว้ด้านใน สาเหตุที่เลือกสีส้มเพราะสีส้มเป็นสีที่แสดงถึงความเจิดจ้า สอดคล้องกับบรรยากาศของเทศกาลสงกรานต์ซึ่งอยู่ในเดือนเมษายนเป็นบรรยากาศของฤดูร้อนที่มีแสงแดดเจิดจ้า สดใส แสดงถึงอารมณ์สนุกสนานของชาวบ้าน นุ่งผ้าโจงกระเบนลายสีดำ เนื่องจากสีดำเป็นสีที่มีความหมายถึงความเสียสละดังกล่าไว้แล้วข้างต้น ศีรษะเกล้าผมเป็นมุ่นมวยบริเวณท้ายทอย มีเครื่องประดับพวงาม และผู้แสดงฝ่ายชายที่ทำหน้าที่อัญเชิญ ผ้าพระบาทและทำหน้าที่เปรียบเสมือนกวียน จะสวมเสื้อคอพวงมาลัยสีน้ำตาลปล่อยชายไว้ด้านนอก นุ่งผ้าโจงกระเบนพื้นสีน้ำตาล สาเหตุที่เลือกสีน้ำตาลเพราะ สีน้ำตาลเป็นสีที่แสดงถึงความสุขุมเยือกเย็น ซึ่งสอดคล้องกับบรรยากาศของการแห่ผ้าพระบาท เนื่องจากการแห่ผ้าพระบาทออกมาจากโบสถ์ต้องกระทำด้วยกิริยาที่สุขุม สงบนิ่ง และเมื่อปรับเปลี่ยนบทบาทจากการแห่ผ้าพระบาทเป็นการชักเย่อกวียน สีน้ำตาลเปรียบเทียบกับเหมือนสีของไม้ที่นำมาทำเป็นกวียน และมีผ้าขาวม้าคาดเอว ส่วนอุปกรณ์ประกอบการแสดง คือ ร่มทำด้วยกระดาษระบายสีดำเป็นพื้น ทาสีขอบล้อและซี่งล้อกวียนด้วยสีน้ำตาล

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง ใช้วงปี่พาทย์ประกอบการแสดง ประกอบด้วย ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก ตะโพน กลองทัด ขลุ่ยเพียงออ ฉิ่ง ฉาบ กรับ และ โหม่ง

การประพันธ์เพลงประกอบการแสดง โดยมีแนวคิดมาจากวิถีชีวิตและประเพณีที่ดั้งเดิมของชาวบ้าน ในการแข่งขันชักเย่อกวียนพระบาท เป็นเพลงที่แสดงถึงความสนุกสนานของชาวบ้าน เพื่อให้ผู้ชมการแสดงชักเย่อกวียนพระบาทได้เห็นถึงจินตนาการและบรรยากาศของการแสดงชุดนี้ ผู้ประพันธ์ทำนองเพลงได้แบ่งโครงสร้างของเพลงประกอบกระบวนท่ารำ ออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 เป็นการอัญเชิญรอยพระบาทผ้าจากพระอุโบสถขึ้นประดิษฐานบนกวียน และชายหญิงชวนกันมาเล่นชักเย่อกวียน ใช้ทำนองเพลงจากกระบ่าวาชนามาประพันธ์ขึ้นใหม่ ช่วงต้นเพลงจะมีเสียงโหม่งตีประกอบเพื่อให้เห็นบรรยากาศของการแห่ผ้าพระบาทในสมัยโบราณ เป็นการประกาศให้ชาวบ้านให้ออกมารับพระซึ่งเป็นรอยพระบาทนั่นเอง

ช่วงที่ 2 เป็นการแข่งขันชักเย่อกวียนพระบาท ผู้ประพันธ์เพลงได้นำทำนองเพลงเข้ามาประพันธ์ใหม่ และนำสัญญาณกลองที่ใช้ในการแข่งขันจริงมาประกอบการสร้างสรรค์ทำทางการชักเย่อกวียน พระบาท ซึ่งสื่อถึงความสนุกสนาน เร้าใจ บางช่วงของเพลงแสดงออกถึงการเยาะเย้ยของฝ่ายชนะ



ช่วงที่ 3 เป็นช่วงของการร่ายรำสนุกสนานหลังจากเสร็จสิ้นจากการแข่งขันชักเย่อเกวียน พระบาท โดยการร่ายรำชาวบ้านร่วมกันเพื่อประสานสัมพันธ์อันดีต่อกัน จากนั้นได้แห่รอยพระบาทผ้าไปยังหมู่บ้านต่างๆ ส่วนทำนองเพลงใช้ทำนองเพลงร่ายประกอบบทร้องที่ผู้วิจัยได้ประพันธ์ขึ้น เพื่อให้มีการรำที่สนุกสนาน เรียกว่า “ร่ายชักเย่อเกวียน”

การออกแบบท่ารำ ผู้วิจัยได้ออกแบบสร้างสรรค์ท่ารำโดยการเลียนแบบลักษณะท่ารำพื้นฐานตามแบบนาฏศิลป์ไทยผสมผสานกับท่าทางธรรมชาติของการชักเย่อเกวียน อาทิ ทำยืน ทำนั่งหรือทำกด ทำขย่ม และทำตึง เป็นต้น และการตีบทประกอบบทร้องในท่าทางแบบสามัญชนในการร่ายโบราณของชาวบ้าน ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบท่ารำในช่วงแรกซึ่งเป็นการอัญเชิญรอยพระบาทผ้าจากพระอุโบสถขึ้นประดิษฐานบนเกวียน ผู้แสดงเดินออกมาด้วยความสุขุม นอบน้อม มีการใช้พลังการเคลื่อนไหวด้วยความแรงของพลังน้อย ให้ความรู้สึกที่ นุ่มนวล อ่อนโยน ประกอบด้วยผู้แสดงที่ทำหน้าที่ชาวบ้านในการอัญเชิญพระบาทผ้าจะแบกอุปกรณ์ที่สมมุติเป็นพระบาทผ้าไว้บนบ่า ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วในเรื่องรูปแบบการแสดงข้างต้น และนักแสดงผู้ทำหน้าที่ชาวบ้านชายและหญิงในขบวนแห่พระบาทจะพนมมือเดินออกมา โดยอยู่ด้านหน้าและด้านหลังให้ผู้แสดงที่ทำหน้าที่อัญเชิญพระบาทผ้าอยู่ระหว่างกลาง ดังภาพ



ภาพที่ 1 การอัญเชิญพระบาทผ้าจากพระอุโบสถ
(ท่าธรรมชาติ)

ที่มาของภาพ : เทศบาลตำบลตะปอน



ภาพที่ 2 ท่าขบวนอัญเชิญพระบาทผ้า
(ท่าสร้างสรรค์)

ที่มาของภาพ : คณะผู้วิจัย

เมื่อผู้แสดงเดินออกมาถึงกลางเวทีดนตรีจะเปลี่ยนทำนองเพลงใหม่ผู้แสดงชายและหญิงที่ทำหน้าที่ชาวบ้านในการชักเย่อเกวียนจะออกมาร่ายรำด้วยท่วงท่าอาภักิรียาของการชักชวนกันมาชักเย่อเกวียน อาทิ ผู้ชายทำท่ามองผู้หญิงจะทำท่าอาย ผู้ชายและผู้หญิงทำท่าเรียก และท่าเลียนแบบการชักเย่อเกวียน เป็นต้น ในช่วงนี้ผู้แสดงจะออกมาครั้งละ 2 คู่ จนครบ จากนั้นผู้แสดงชายและหญิงจะทำท่าหยอกล้อดูเชิงกันก่อนที่จะแข่งขันชักเย่อเกวียน ในช่วงนี้จะมีการใช้พลังการเคลื่อนไหวด้วยความแรงของพลังมากขึ้น ดังภาพ



ภาพที่ 3 ชายทำท่ามอง หญิงทำท่าอาย
ที่มาของภาพ : คณะผู้วิจัย



ภาพที่ 4 ชายและหญิงทำท่าเลียนแบบท่าเรียก
ที่มาของภาพ : คณะผู้วิจัย



ภาพที่ 5 ภาพการแสดงซึกเย่เอเกวียน ช่วงที่ 1 (เลียนแบบท่าเรียก)
ที่มาของภาพ : คณะผู้วิจัย

ในการแสดงช่วงที่สอง เป็นการแข่งขันซึกเย่เอเกวียนพระบาท ผู้วิจัยได้ออกแบบท่ารำโดยการแบ่งผู้แสดงออกเป็น 2 ฝ่าย โดยให้ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงอยู่คนละข้างกัน และปรับเปลี่ยนกระบวนแห่งพระบาทเป็นเกวียน ซึ่งอยู่ตรงกลางระหว่างผู้แสดงชายและหญิงในลักษณะขนานกับหน้าเวที โดยให้ผู้แสดงที่ทำหน้าที่แบก พระบาทผ้าสมมุติเป็นเกวียนพร้อมกับกางร่มออกเปรียบเสมือนล้อเกวียน และผู้แสดงเป็นชาวบ้านในกระบวนแห่งพระบาทจะเปลี่ยนมาทำหน้าที่เป็นคนเชียร์ในการแข่งขันซึกเย่เอเกวียน ดังได้กล่าวไว้แล้วในเรื่องรูปแบบการแสดงข้างต้น กระบวนท่ารำเลียนแบบท่าทางของการซึกเย่เอเกวียนจากท่าธรรมชาติ โดยเริ่มตั้งแต่หยิบแป่มาทามือเพื่อไม่ให้มือลื่น ท่าหยิบเชือกจากพื้นลุกขึ้นยืนเตรียมพร้อมที่จะซึกเย่เอและการประยุกต์ใช้เทคนิคของการซึกเย่เอจริงมาประกอบอยู่ในท่ารำด้วย อาทิ ท่ายืน ท่ากด ท่าขย่ม และท่าทางการดึงเชือก นอกจากนี้ยังมีกระบวนท่ารำที่มีลักษณะแสดงออกถึงการหยอกล้อแกล้มเยาะเย้ยกัน เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายชนะ ในช่วงนี้เป็นการพ้อนรำที่ใช้พลังในการออกท่าทางที่แรงมากทำให้เกิดอาการที่กระปรี้กระเปร่า แข็งแรง รุกړัน ดังภาพ



ภาพที่ 6 การชักเย่อเกวียนในท่า “ยืน”
เพื่อเตรียมความพร้อม (ท่าธรรมชาติ)
ที่มาของภาพ : เทศบาลตำบลตะปอน



ภาพที่ 7 ท่า “ยืน” (ท่าสร้างสรรค์)
ที่มาของภาพ : คณะผู้วิจัย



ภาพที่ 8 การชักเย่อเกวียนในท่า “นั่ง” หรือท่า “กอด”
(ท่าธรรมชาติ)
ที่มาของภาพ : เทศบาลตำบลตะปอน



ภาพที่ 9 ท่า “กอด” (ท่าสร้างสรรค์)
ที่มาของภาพ : คณะผู้วิจัย



ภาพที่ 10 การชักเย่อเกวียนในท่า “ขยับ” (ท่าธรรมชาติ)
ที่มาของภาพ : เทศบาลตำบลตะปอน



ภาพที่ 11 ท่า “ขยับ” (ท่าสร้างสรรค์)
ที่มาของภาพ : คณะผู้วิจัย



ภาพที่ 12 การชักเย่อเกวียนในท่า “ดิ่ง” (ท่าธรรมชาติ)
ที่มาของภาพ : เทศบาลตำบลตะปอน



ภาพที่ 13 ท่า “ดิ่ง” (ท่าสร้างสรรค์)
ที่มาของภาพ : คณะผู้วิจัย



ภาพที่ 14 ภาพการแสดงชักเย่อเกวียน ช่วงที่ 2
(สร้างสรรค์ขึ้นจากท่าทางการหยิบเชือกจากท่าธรรมชาติ)
ที่มาของภาพ : คณะผู้วิจัย



ภาพที่ 15 ภาพการแสดงชักเย่อเกวียน ช่วงที่ 2
(สร้างสรรค์ขึ้นจากท่าทางการกดเชือกของฝ่ายชายและ
ท่าทางการขย่มของฝ่ายหญิงจากท่าธรรมชาติ)
ที่มาของภาพ : คณะผู้วิจัย

ช่วงสุดท้าย เป็นการรื่นเรึงสนุกสนานหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรม ผู้วิจัยได้ออกแบบท่ารำโดยได้แนวคิดมาจากการรำวงโบราณซึ่งเป็นการรำตีบทตามบทร้อง เรียกว่า “รำวงชักเย่อเกวียน” ดังได้กล่าวไว้แล้วในเรื่องรูปแบบการแสดงข้างต้น กระบวนท่ารำใช้ท่ารำตามแบบนาฏศิลป์ไทยผสมกับท่าทางแบบสามัญชน ผู้แสดงชายและหญิงรำเข้าคู่กันเป็นวงกลม เดินหมุนรอบวงในลักษณะทวนเข็มนาฬิกา โดยเดินรอบผู้แสดงที่เปรียบเสมือนเกวียนซึ่งอยู่ตรงกลาง ผู้แสดงจะปฏิบัติท่ารำตามบทร้องไปเรื่อยๆ ด้วยความสนุกสนาน หยอกล้อกันจนจบบทร้อง แต่ดนตรียังคงบรรเลงไปเรื่อยๆ ผู้แสดงชายจะรำบอผู้หญิงแล้วนำเข้าเวทีโดยแบ่งช่วงแรก 4 คู่ ตามด้วยขบวนเกวียนและชาวบ้านที่แห่พระบาทมาในช่วงแรก และสุดท้ายตามด้วยผู้แสดงชายและหญิงอีก 4 คู่ เดินตามกันเข้าเวทีจนจบเพลง



ภาพที่ 16 ภาพการแสดงซึกเย่เกวียน ช่วงที่ 3 (ร่ายซึกเย่เกวียน)
ที่มาของภาพ : คณะผู้วิจัย

ในการประดิษฐ์กระบวนท่ารำ “การซึกเย่เกวียนพระบาท” นั้น ผู้วิจัยได้ออกแบบรูปแบบการแปรแถวทั้งหมด 8 รูปแบบ และมีทิศทางในการเคลื่อนที่ 2 ทิศทาง คือ การเคลื่อนที่ขนานกับคนดู และการวนเป็นวง ซึ่งการแสดงในช่วงที่ 1 และช่วงที่ 2 เป็นการเคลื่อนที่ขนานกับคนดู เพื่อต้องการให้คนดูเห็นผู้แสดงทั้งหมดบนเวที ส่วนในช่วงที่ 3 เป็นการเคลื่อนที่แบบวนเป็นวง เนื่องจากการร่ายซึกเย่เกวียน เพื่อเป็นการแสดงถึงความผูกพัน ความสามัคคีของชาวบ้าน

การนำเสนอผลงานการสร้างสรรค์ชุดการแสดง

เมื่อผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ชุดการแสดงเสร็จสิ้นแล้วได้ดำเนินการจัดกิจกรรมการจัดสัมมนาเพื่อนำเสนอผลงานการสร้างสรรค์ชุดการแสดง “ซึกเย่เกวียนพระบาท” โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนาฏศิลป์ไทย จำนวน 3 ท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านดนตรีไทย จำนวน 2 ท่าน และผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น จำนวน 2 ท่าน รวมทั้งสิ้น 7 ท่าน พิจารณาผลงานการสร้างสรรค์ ในวันที่ 7 กันยายน 2561 ณ อาคารปฏิบัตินาฏศิลป์ (อาคารวิจิตรจินดา) วิทยาลัยนาฏศิลป์จันทบุรี ในการนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดทำแบบประเมินคุณภาพของผลงานสร้างสรรค์ ประกอบด้วย 4 ด้าน ด้วยกัน คือ 1) ด้านท่ารำ 2) ด้านดนตรี 3) ด้านเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ การแสดง และ 4) ด้านการสร้างสรรค์ชุดการแสดง ผลการประเมินคุณภาพของผลงานสร้างสรรค์ในการจัดสัมมนา คุณภาพในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.69 คิดเป็นร้อยละ 93.85 อยู่ในระดับ มากที่สุด

ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมจากคณะกรรมการ

1. การแสดงสร้างสรรค์ชุดนี้ เป็นการแสดงที่สื่อถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเล่นพื้นบ้านได้ชัดเจน
2. การแสดงชุดนี้ มีความสร้างสรรค์ เป็นการเพิ่มมูลค่าเพิ่มทางด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านได้โดดเด่น

การแสดงชุด “ซึกเย่เกวียนพระบาท” นี้ได้นำเผยแพร่ในงานต้อนรับคณะศึกษาดูงานจากองค์การบริหารส่วนตำบลตะพง จ.ระยอง



อภิปรายผล

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของตำบลตะปอน ประเพณีการแห่รอยพระพุทธรูปผ้า ขั้นตอนวิธีการเล่นชักเย่อกวียนพระบาท รวมทั้งองค์ประกอบของการเล่นชักเย่อกวียนพระบาทของชาวตำบลตะปอน ซึ่งนำไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์ชุดการแสดง “ชักเย่อกวียนพระบาท” ผู้วิจัยนำมาอภิปรายผลได้ข้อมูลดังนี้

การสร้างสรรค์การแสดง “ชักเย่อกวียนพระบาท” มีแนวคิดหลักที่สื่อถึงประเพณีแห่พระพุทธรูปและการเล่นชักเย่อกวียนพระบาท ของชาวตำบลตะปอน อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี ในเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งถือปฏิบัติกันมายาวนานนับร้อยปี ได้แสดงออกถึงกระบวนการ ขั้นตอนการแห่ผ้าพระบาทผ้า การเล่นชักเย่อกวียนพระบาท และการรำวงโบราณ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีความสนุกสนานและความสามัคคีในชุมชน เป็นการสร้างการรับรู้ให้ผู้ชมสามารถเข้าใจเรื่องราวได้เป็นอย่างดีไม่ซับซ้อน โดยมีผู้แสดงเป็นผู้สื่อความหมายและเรื่องราวต่อผู้ชม สอดคล้องกับ สดใส พันธุมโกมล (2538) ที่กล่าวว่า ศิลปะการแสดง คือ ศิลปะที่เกิดขึ้นจากการนำภาพจากประสบการณ์และจินตนาการของมนุษย์มาผูกเป็นเรื่อง และจัดเสนอในรูปแบบของการแสดง โดยมีผู้แสดงเป็นผู้สื่อความหมายและเรื่องราวต่อผู้ชม ส่วนในด้านองค์ประกอบของการแสดง อาทิ ผู้แสดง ดนตรีและเพลงร้อง การแต่งกายและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการแสดง กำหนดขึ้นให้สอดคล้องกับแนวคิดของชุดการแสดงที่กำหนดไว้ โดยเน้นความเรียบง่าย แสดงให้เห็นถึงความสนุกสนานของการละเล่นของไทยที่ผ่านคนรุ่นต่อรุ่น โดยดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงมีลักษณะผสมผสานของท่วงทำนองช้าและเร็ว เพื่อให้เข้ากับอารมณ์ของการแสดงที่สื่อถึงความสนุกสนานและความสามัคคี นอกจากนี้ได้ใส่ทำนองเพลงรำวงประกอบบทร้องที่ได้ประพันธ์ขึ้นใหม่โดยมีเนื้อหาที่กล่าวถึงกิจกรรมต่างๆในเทศกาลตรุษสงกรานต์ ซึ่งเป็นการแสดงถึงเอกลักษณ์ของการแสดงพื้นเมืองภาคตะวันออกได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับ สายพิรุณ ลินฤกษ์ (2546) ที่กล่าวถึงทำนองเพลงที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง แสดงให้เห็นบทบาทหน้าที่ของศิลปะท้องถิ่นซึ่งมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสังคม สำหรับการแต่งกายของผู้แสดงออกแบบให้เหมาะสมกับวิถีของชุมชนตะปอน กลิ่นไอของภาคตะวันออกแต่คำนึงถึงความคล่องตัวในการแสดง ไม่ให้เป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนไหวบนเวที สอดคล้องกับแนวคิดในการประดิษฐ์ท่ารำและชุดการแสดงของ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2549) ที่กล่าวว่า นักนาฏยประดิษฐ์ต้องกำหนดรูปแบบและแนวทางของฉากและเครื่องแต่งกายให้ตอบสนองและส่งเสริมการแสดงอย่างเหมาะสม ผู้วิจัยออกแบบท่ารำโดยใช้ภาษานาฏศิลป์ในท่ารำของไทยที่เป็นแบบแผนผสมผสานกับท่าทางแบบสามัญชน นำมาประดิษฐ์ลีลาท่ารำโดยเลือกใช้ให้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหาใน การแสดง ท่ารำสื่อความหมายได้ดี เหมาะสมกับอารมณ์เพลง กลมกลืนกับท่วงทำนองในช่วงทำนองเพลงช้าใช้ ท่ารำที่ดูอ่อนหวาน นุ่มนวล ส่วนในช่วงทำนองที่รวดเร็วเลือกใช้ท่ารำที่ดูคล่องแคล่วสนุกสนาน มีการเชื่อมท่ารำได้กลมกลืนกันตลอดการแสดงซึ่งสอดคล้องกับ อาคม สายาคม (2545) ที่กล่าวว่า การรำรำในสิ่งที่มนุษย์เราได้ ประดิษฐ์จากธรรมชาติให้สวยงามงดงามขึ้น แต่ทั้งนี้มิได้หมายถึงการรำรำเพียงอย่างเดียวจะต้องมีดนตรีเป็นองค์ประกอบไปด้วยจึงจะช่วยให้สมบูรณ์ตามหลักวิชาการนาฏศิลป์ นอกจากนี้การแสดงชุดนี้จัดให้มีการแปรแถวทำให้เกิดความน่าสนใจมีการเปลี่ยนตำแหน่งในขณะปฏิบัติท่าเชื่อมทำให้การแสดงไม่น่าเบื่อหน่าย สอดคล้องกับ ประทีน พวงสาส์ (2514) ซึ่งกล่าวถึง การแปรแถวว่า เป็นกลวิธีที่จะทำให้แถวเปลี่ยนแปลงเป็นรูปลักษณะต่างๆ สาเหตุของการแปรแถวเพื่อเปลี่ยนอิริยาบถ ทำให้ผู้ชมไม่เกิดความเบื่อหน่าย ชวนติดตามตลอดชุดการแสดง



เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ และกรมศิลปากร. (2542). พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดจันทบุรี. หนังสือเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- _____. (2544). พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และ ภูมิปัญญาจังหวัดจันทบุรี. หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2535). ความคิดสร้างสรรค์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.
- ชัยชัย โกมารทัต. (2559). กีฬาภูมิปัญญาไทย. มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ, กระทรวงวัฒนธรรม.
- ชวลิต สุนทรานนท์. (2551). การพัฒนาระบบจัดการองค์ความรู้ด้านการแสดงนาฏศิลป์ไทย: กรณีศึกษา หนังสือวิพิธทัศนา. การสัมมนาวิจัย วิจัยชน ครั้งที่ 3 วันที่ 9-10 กันยายน 2551 ห้องประชุม สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- ณรงค์ชัย ปิฎกัรชต์. (2544). “นิยามความเชื่อ” ในสังคมและวัฒนธรรมไทย. 4-12, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นวรรตน์ นักเสียง. (2557). สืบสานตำนานเพลงกล่อมลูกจังหวัดจันทบุรี. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ประกิจ พงษ์พิทักษ์. (2558). การสร้างสรรค์ชุดการแสดงระบำย่นแย้. จันทบุรี: วิทยาลัยนาฏศิลป์จันทบุรี.
- ประภาส สีหอำไพ. (2531). การเขียนแบบสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ประทีน พวงสำลี. (2514). หลักนาฏศิลป์. พระนคร: ไทยมิตรการพิมพ์.
- วัฒนธรรม. กระทรวง. รก. ม.ป.ท. : ม.ป.ป.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2535). ทฤษฎีเพื่อการสร้างสรรค์ศิลปะ. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนซ์.
- ศิลปากร, กรม. (2514). ชุมชนเรื่องจันทบุรี. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว, (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางวรรณ จันทวิมล ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 29 พฤศจิกายน 2514).
- _____. (2547). สุนทรียศาสตร์ ทฤษฎีแห่งจิตศิลปการ ฉบับที่ 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ศิลปวัฒนธรรม สืบสานประเพณีท้องถิ่น ชักเย่อเกวียนพระบาท, เดลินิวส์, 27 เมษายน 2557.
- สายพิรุณ สีนฤกษ์. (2546).ดนตรีในสังคมวัฒนธรรมของชาวของ ตำบลตะเคียนทอง จังหวัดจันทบุรี. ปริญญา นิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาดุริยางคศิลป์ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). หลักการแสดงนาฏศิลป์ปริทรรศน์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2543). นาฏศิลป์ปริทรรศน์. กรุงเทพฯ: ภาควิชา นาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.



สดใส พันธุ์โกล. (2538). ศิลปะของการแสดง [ละครสมัยใหม่]. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
อาคม สายาคม. (2545). รวมนงานนิพนธ์ของนายอาคม สายาคม ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ กรมศิลปากร.
กรุงเทพฯ: ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการกรม กรมศิลปากร.